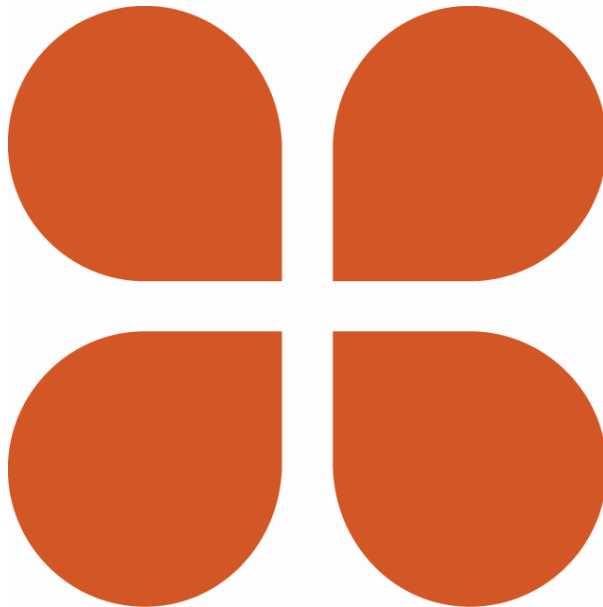

Runrapport från Riksantikvarieämbetet

Undersökning av medeltida runristningar i Kinneveds kyrka, Västergötland

Riksantikvarieämbetet 2014

Box 1114

621 22 Visby

www.raa.se

riksant@raa.se

Datum 2014-04-09
Dnr 3.5.1-01458-2014

Avdelning
Förvaltningsavdelningen
Enhet Kulturvårdsstöd
Författare Magnus Källström

Undersökning av medeltida runristningar i Kinneveds kyrka, Västergötland

I samband med en kortare forskningsresa sommaren 2013 undersökte och dokumenterade jag ett antal runristningar som finns ristade i putsen invändigt i Kinneveds kyrka, Västergötland. Undersökningen utfördes den 26 juni 2013.

Ristningarna upptäcktes sannolikt i samband med kyrkans restaurering 1951–53. De finns dock inte omnämnda i den mycket kortfattade konserveringsrapporten (ATA dnr 3021/57) och saknas därför i *Västergötlands runinskrifter* (1940–70). I stället verkar det som de först har uppmärksammats på 2000-talet genom ett par artiklar av konstnären Dan Malkolmsson (Om kyrkan i Kinneved och dess dolda tecken, *Falbygden* 60 (2006), s. 79-87; Runor och andra putsristningar i Kinneveds kyrka i Västergötland, *Fornvännen* 101 (2007), s. 37–40). I Samnordisk runtextdatabas är inskrifterna upptagna efter Malkolmssons läsningar och har där fått signum Vg Fv2007;37.

Inskrifterna finns i den östra smygen av en 1,9 m hög och 0,9 m bred nisch i korets södra vägg. Nischen var tidigare igenmurad och upptäcktes i samband med den ovan nämnda restaureringen. Ristningarna har varit täckta av ett yngre putslager med dekorativa målningar, som ska ha tillkommit 1685, och som fortfarande täcker delar av smygen. Inskrifterna redovisas här uppifrån och ned samt från vänster till höger:

A. Ristningen befinner sig 156 cm över golvet och 38 cm söder om vägglivet. Inskriften utgörs av en 3 cm hög bindruna.

Inskrift:

auē

Ave.

»Var hälsad.»

Till läsningen: Ristningen består av en **u**-runa, som är försedd med två bistavar. Den ena utgår från huvudstaven snett nedåt vänster, medan den andra är dubbelsidig och skär bistaven snett nedåt höger. Man kan tveka om den senare ska translittereras med **e** eller **æ**.

B. 142 cm över golvet och 43 cm söder om vägglivet finns en 2 cm lång runföljd bestående av 3 cm höga runor.

Inskrift:

ar--

Till läsningen: Den första runan utgörs av en bindruna **ar**, där **r**-runan har öppen form. Runa 2 har en dubbelsidig bistav snett nedåt höger. Den högra delen av bistaven är till stora delar täckt av kvarsittande bruk. Det är osäkert hur runan ska translitteras. Teoretiskt sett skulle det kunna röra sig om **n**, men eftersom denna runa under medeltiden i regel har ensidig bistav, är translittereringen **e** eller **æ** kanske sannolikare. Runa 3 utgörs av en rak huvudstav och kan utgöra en **i**-runa, men till höger finns svaga spår som möjligen skulle kunna tolkas som resterna av en bistav till **r**. Det är dock osäkert om dessa spår hör ihop med de övriga ristningslinjerna.

Läsningen **aræ** eller **aræ** ger ingen omedelbar mening. Däremot skulle en läsning **arni** kunna återger namnet *Arni* »Arne». Samtidigt är det tveksamt om den andra runan verkligen ska tolkas som en **n**-runa.

C. Ristningen finns 139 cm ovanför golvet och 58 cm söder om vägglivet. Den är 1,5 cm lång och består av intill 2,5 cm höga runor. Dessa är nedtill täckta av senare bruk.

Inskrift:

yr

Till läsningen: Av den första runan ses större delen av huvudstaven samt den övre delen av bistaven till **u**. Högst upp i runan finns en punkt som kan vara avsiktlig och tolkas som en stingning. Runan bör i så fall läsas som **y**.¹ Runa 2 är troligen en **r**-runa med sluten form. Det är dock osäkert om den linje som skulle kunna tolkas som den nedre delen av bistaven är ristad eller om det rör sig om en kant i det ovanliggande putslagret. Inga spår av ytterligare runor finns före eller efter denna runföljd.

D. Ristningen finns 125 cm ovanför golvet och 20 cm söder om vägglivet. Den är 2,5 cm lång och består av 2,5–3 cm höga runor.

Inskrift:

kar

Till läsningen: 1 **k** har rak bistav, 2 **a** ensidig bistav till vänster och 3 **r** sluten form. Ytan till höger om den sista runan är möjligen något skadad, men inskriften ser inte ut att ha varit längre.

¹ Det kan nämnas att en **y**-runa med samma utformning förekommer i Vg 201 Börstigs kyrka.

Det ligger nära till hands att som Malkolmsson tolka detta som ett mansnamn och det kan i så fall röra sig om en motsvarighet till runsv. *Kǫrr* »Kår». Namnet är känt från västgötska runinskrifter under vikingatid (nom. **karǫ** Vg 73 samt troligen ack. **kaur** Vg 56), men det är osäkert om det finns belagt från medeltiden (jfr M. Lundgren & E. Brate, *Svenska personnamn från medeltiden* (1892–1934), s. 147). I samlingarna för Sveriges Medeltida Personnamn (SMP) i Uppsala finns inget fsv. *Kar* registrerat som personnamn. Däremot förekommer ett enstaka belägg på ett binamn *Kar* (*pædher kar* (nom.) 1441 13/7 Kalmar RAp (SDHK 23880)).²

Formellt sett skulle **kar** också kunna återge substantivet fsv. *kar* n., som bl.a. användes som beteckning på dopfunten (jfr t.ex. Vg 252 **antreos : kærpe kar** »Andreas gjorde karet»). I Måløvs kyrka på Själland förekommer en putsristning **kar** som har tolkats just på detta sätt (»vessel»). Erik Moltke påpekar (i *Runes and their Origin. Denmark and Elsewhere* (1985), s. 432) att denna inskrift är ristad på mitten av nordväggen i långhuset och att den förmodligen refererar till dopfunten som under medeltiden ofta stod på denna plats i kyrkan.

Eftersom runföljden **kar** i Kinneveds kyrka ser ut att ha upprepats flera gånger på väggytan (se ristning H samt möjligen F nedan) ligger dock tolkningen av runföljden som ett personnamn i detta fall närmast till hands. Vi får i så fall här det första belägget på att *Kar* »Kår» även har använts som personnamn under medeltiden.

E. Ristningen befinner sig 108 cm över golvet och 16 cm söder om vägglivet. Den är 9 cm lång och består av 3–4,5 cm höga runor. Ovanför ristningen finns två vågräta linjer ristade med 3 centimeters mellanrum.

Inskrift:

gubokuarfr-...

5

Guð ok vár fr[ū] ...

»Gud och vår fru ...»

Till läsningen: Basen av huvudstaven på runa 1 är fylld med bruk. Runan ser ut att kunna vara stungen, men stingningen är igenfylld med senare bruk. En repa går diagonalt snett nedåt vänster över runorna 4–6. Runa 4 är en bindruna **ok**. Bistavarna till **o** är ensidiga och går snett nedåt vänster. Bistaven i **k** är bågböjd.

² Meddelat av Lennart Ryman vid Namnarkivet i Uppsala, Institutet för språk och folkminnen.

Mellan bistaven i 5 u och huvudstaven i den följande r-runan går ett diagonalt streck snett uppåt höger. Det bör tolkas som bistaven till **α**, men det är osäkert vilken runa denna bistav hör till. Man kan antingen läsa **uā** eller **ar**. Det senare verkar troligast. Runa 7 består av en rak huvudstav. Malkolmsson läser runan som **e**, men den punkt som han har iakttagit en bit upp på huvudstaven är bara en

vidgning av en spricka. Däremot kan ett streck från mitten och snett uppåt höger tolkas som avsiktligt. Till höger om detta finns också ett par parallella linjer i diagonal riktning. Avståndet till nästa runa tyder på att de tillhör ristningen. Det ligger närmast till hands att tolka runan som en defekt **f**-runa. Runa 8 är sannolikt **r**. Av runan ses huvudstaven samt den övre bågböjda delen av bistaven. Den nedre delen av bistaven sammanfaller med i spricka i putsen. Därefter ses den övre delen av en huvudstav (runa 9). Runan går inte att bestämma, men den tycks inte ha haft någon bistav som har utgått från toppen av huvudstaven. Nedtill till höger finns ett par diffusa linjer, men det är högst osäkert om de kan ha bildat den nedre delen av en **u**-runa. Omedelbart till vänster om kanten av det parti som ännu är täckt av det yngre putslagret finns några linjer som har en viss likhet med en illa formad **m**-runa. Det är dock tveksamt om en sådan är avsedd.

Inskriften har en närmast direkt motsvarighet i en putsristning i Vä kyrka i Skåne (se Moltke a.a. 1985, s. 432) där man bl.a. kan läsa runföljden: **gub : ök : u[or : f]ruh[a] : ...m...** »Gud och vår fru ...» (Läsningen efter en undersökning av Helmer Gustavson 1983 (ATA dnr 4149/83) supplerad efter foto av Sören Hallgren 1965).

Det är oklart om ristningen i Kinneveds kyrka är synlig i sin helhet. Om det tecken som finns till höger om runa 9 verkligen är avsett som en **m**-runa kan den ha fortsatt med namnet *Maria*.

F. Ristningen finns 105 cm över golvet och 28 cm söder om vägglivet, strax nedanför ristning E. Den utgörs av början av en inskrift, som fortsätter in under det yngre putslagret. Den enda fullständiga runan är 1,8 cm hög.

Inskrift:

ka...

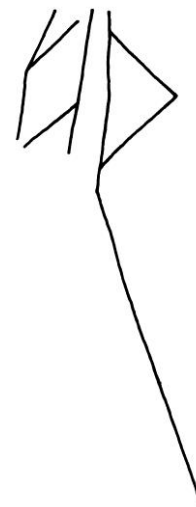
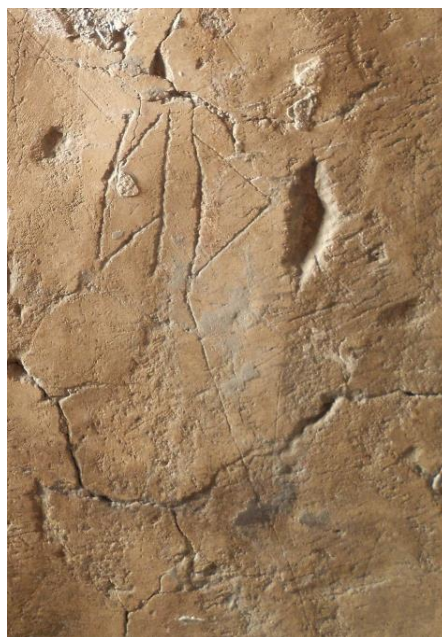
Till läsningen: 1 **k** har rak bistav. Av 2 **a** ses den nedre delen av en huvudstav och den vänstra delen av en **a**-bistav. Det går inte att avgöra om runan har haft enkelsidig eller dubbelsidig bistav.

G. Ristningen finns 102 cm över golvet och 21 cm söder om vägglivet. Den är 3,5 cm lång och består av tre 1,5–3,5 cm höga tecken med följande utseende:

Man kan i detta fall ifrågasätta om det verkligen rör sig om runor. Det första tecknet består av en rak stav och kan vara runan **i**. Det andra tecknet skulle kunna tolkas som ett stunget **b** dvs. **p**, men det sista symmetriska tecknet förefaller snarast vara ett bomärke.

H. Ristningen befinner sig 77 cm över golvet och 27 cm söder om vägglivet. Längd: 2,5 cm. Runhöjd: 3 cm.

Inskrift:

kar

Till läsningen: 2 **a** har lågt ansatt ensidig bistav. Runa 3 ska troligen uppfattas som **r**, där den bågformade delen av bistaven ansluter till basen av huvudstaven och där den nedre delen är utdragen hela 7,5 cm. Troligen har ristaren sluntit med kniven.

Det verkar troligt – som Malkolmsson har föreslagit – att det rör sig om samma ord som i inskrift D. Att runorna har blivit så missbildade kan bero på att ristningen är gjord ganska långt ned på väggen.

Datering

Det absidförsedda koret tillhör tillsammans med de två östra travéerna av långhuset kyrkans äldsta delar och har daterats till 1100-tal (N. F. Beerståhl, *Kinneveds kyrka* (1992), s. 2, 4). Detta ger ett terminus post quem för ristningarna, men de kan givetvis ha tillkommit betydligt senare. Runformerna visar dock att de är medeltida.

Det kan tilläggas att den nisch där ristningarna finns, har tolkats som »den medeltida korportalen, som enbart nyttjades av prästen» (a.a. s. 4), vilket ger en fingervisning om vem som kan ha ristat runorna. Förekomsten av latin (*Ave* i inskrift A) samt innehållet i inskrift E pekar i samma riktning.

Stockholm 2014-04-09

Magnus Källström
docent, post-doc. inom runforskningsområdet

Kopia till:

Kulturmiljöenheten, Länsstyrelsen i Västra Götalands län
Kinneveds församling